

ALACALIOĞLU CAMİİ^{1*}

Adem SEVİM^{2**}

Anahtar Kelimeler: Yozgat, Türk-İslam, Cami, Osmanlı Sanatı, Osmanlı Mimarisi.

Yozgat il merkezinde, Yukarı Çatak Mahallesi Namık Kemal Caddesi üzerinde yer alan Alacalıoğlu Camii, günümüzde ibadete açık durumdadır. Eserde herhangi bir inşa veya onarım kitabesi bulunmamaktadır. Ancak cami haziresinde yer alan bânisi Alacalızade Mahmut Ağa'ya ait mermer şahideli mezar taşındaki H. 1299 (M. 1881-1882) tarihi ve yapının plan-mimari özellikleri, eserin 19. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş olduğunu göstermektedir. Mimarı hakkında ise bir kayıt bulunmamaktadır.

Eğilimli bir arazi üzerine kurulan yapı, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olup, son cemaat yeri ve harimden oluşan tek mekânlı camiler grubuna girmektedir. Dıştan dört yöne meyilli, kiremit kaplı kırma çatı ile örtülüdür. Tek şerefeli minaresi, doğu cephenin kuzeyinde, yapının kuzeydoğu köşesinde yer almaktadır.

Harim duvarlarında kaba yonu moloz taş kullanılmış; cephe köşeleri ile pencere ve kapı sövelerinde ise sarı renkli kesme taş tercih edilmiştir. İç mekânı örten düz ahşap tavan, doğrudan kalın beden duvarlarına oturmaktadır. Dıştan kiremit kaplı kırma çatı ile korunan bu örtü sistemi, taşra camilerinde sıkça görülen bir malzeme ortaklığı sunmaktadır.

Yapının cepheleri, yönler göre simetrik dağılan pencere açıklıklarıyla hareketlendirilmiştir. Doğu ve batı cephelerde büyük boyutlu üçer alt kat penceresi ile ortadaki pencerelerin üstünde birer üst kat penceresine yer verilmiştir. Güney cephede ise yine aynı boyutlarda iki alt kat ve bir üst kat penceresi mevcuttur. Düzgün kesme taştan çerçevelenmiş bu pencereler, dikey dikdörtgen formlu ve yuvarlak kemerlidir. İç mekân ayrıca doğu ve batıda üçer, güneyde mihrabın, kuzeyde ise giriş kapısının yanlarında birer adet olmak üzere mazgal pencerelerle de desteklenerek aydınlatılmıştır.

Caminin kuzeyinde yer alan enine dikdörtgen planlı son cemaat yeri, sonraki dönem onarımlarında kuzey cephesinin ahşap görünümlü plastik pencerelerle kapatılmasıyla kapalı bir mekâna dönüştürülmüştür. Bu bölümün doğusundan minareye, batısından mahfile, güneyinden ise yuvarlak kemerli bir kapıyla harime geçiş sağlanmaktadır. Son cemaat yeri tasarımı, yapının özgün dışa açıklık karakterini bu müdahalelerle kaybetmiş olsa da işlevselliğini sürdürmektedir.

^{1*} Bu çalışma, daha önce yayımlanan “Yozgat Tarihi ve Kültürü” kitabındaki “Yozgat İl Merkezindeki Tarihi Camiler” isimli çalışmanın tekrar gözden geçirilerek güncellenmiş halidir: Sevim, Adem, Karacabey, Bekir, “Yozgat İl Merkezindeki Tarihi Camiler”, Ebubekir Güngör (Ed.), *Yozgat Tarihi ve Kültürü*, C.1, (ss.103-135), Akçağ Yayınları, Ankara 2022.

^{2**} Dr. Öğretim Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi/ Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Türk ve İslam Sanatı Anabilim Dalı, adem.sevim@bozok.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0394-781X

Yapının kuzeydoğu köşesinde konumlanan minare, tamamen sarı renkli küfeki kesme taştan inşa edilmiştir. Kare bir kaideye ve silindirik bir gövdeye sahip olan minarenin girişi, son cemaat yerinin doğusundan açılan basık kemerli bir kapı açıklığıyla sağlanır. Kaideden gövdeye geçiş, soğan biçimli bir pabuçlukla vurgulanmıştır. Pabucun hemen üzerinde, taş malzemeden yapılmış bilezikler yer alır. Tek şerefeli minarenin şerefe altlığı silmelerle hareketlendirilmiş; kısa tutulan silindirik petek kısmı konik bir külâh ve sekiz boğumlu bir âlem ile nihayetlendirilmiştir.

Harime, son cemaat yerinin güneyindeki yuvarlak kemerli kapıdan girilmektedir. Kuzey-güney doğrultulu dikdörtgen harim mekânı, tek mekânın kuzeye doğru genişletilmesiyle oluşturulmuştur. İç mekânın kuzey duvarı boyunca uzanan iki katlı (alt ve üst) bir mahfil düzenlemesi yer alır. Alt kat mahfilinin batı kanadı, özgün olmayan bir müezzin mahfiline dönüştürülmüştür. Son cemaat yerinin batısındaki merdivenle çıkılan üst kat mahfili ise harime paralel bir görünüm sunar; güney yönü ahşap parmaklıklarla sınırlandırılmış ve orta kısmı bir balkon gibi harime doğru çıkıntı yapmıştır. Bu üst kat mahfili, yanlarda duvara bitişik, ortada ise serbest yükselen ikişer ahşap direk taşınmaktadır.

Harim duvarları düz beyaz badanalı ve oldukça sadedir. Güney duvarının ekseninde, giriş açıklığıyla aynı doğrultuda yarım silindirik ve oldukça basit formlu bir mihrap nişi yer almaktadır. Mihrabın batısında yer alan iki cephe ahşap minber, çakma künde-kârî tekniğiyle üretilmiştir. Minberin korkuluklarında baklava motifleri, süpürgeliğinde kaş kemerli açıklıklar kullanılmıştır. Kapı tacındaki lale motifi ise âlem işlevini üstlenmiştir. Güneydoğu köşedeki ahşap vaaz kürsüsünün kaidesi kaş kemerli iki açıklıkla hareketlendirilmiş, korkulukları ise ajur tekniğiyle işlenmiştir. Her iki ahşap unsur da dönem işçiliğini yansıtmaktadır.

Yozgat genelindeki dönem camilerinde yoğun şekilde kalem işi bezemelere yer verilmesine rağmen, Alacalıoğlu Camii'nde günümüzde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Bu durum, yapının geçmişte bir süsleme programına sahip olduğunu ancak zamanla yok olduğunu ya da mevcut kalem işlerinin sonraki dönem sıvalarının altında kaldığını düşündürmektedir.

Alacalıoğlu Camii; dikdörtgen planı, kaba yonu ve kesme taş karma malzemeli kütle yapısı, ahşap tavanı ve mahfil düzenlemesiyle Anadolu Türk mimarisinde Selçuklu döneminden Geç Osmanlı dönemine kadar süregelen düz ahşap tavanlı, tek mekânlı taşra camileri geleneğinin Yozgat merkezdeki nitelikli bir temsilcisidir. Düz ahşap tavanın doğrudan duvarlara oturduğu bu tip taşra örnekleri, bölgedeki geleneksel yapı üretim modelini doğrudan yansıtır.

Yapıyı çağdaşı olan diğer geç dönem yapılarından ayıran en belirgin yönü, iç mekânda kalem işi bezemenin eksikliğiyle öne çıkan yapısal yalınlığı ve minberindeki nitelikli çakma künde-kârî işçiliğidir. Haziredeki mezar taşından hareketle 19. yüzyılın son çeyreğine (1881-1882) tarihlendirilen eser, Osmanlı'nın son dönem taşra dini mimarisinin bölgedeki mütevazı, işlevsel ve sade tasarım anlayışını günümüze ulaştıran güzel ve özgün bir örneğidir.

Kaynakça

- ACUN, H. (1981). Yozgat ve yöresi Türk devri yapıları. *Vakıflar Dergisi*, 13, 635–715.
- ACUN H. (2005). *Bozok sancağı 'nda (Yozgat ili) Türk mimarisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ACUN, H. (2016). *Tüm yönleriyle Çapanoğulları ve eserleri* (2. bs.). İstanbul: TBMM Basımevi.
- ASLANAPA, O. (1993). *Türk sanatı* (3. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- CEYLAN, C., & ÖNDER, A. (2018). 18.–19. yüzyıl Ankara camileri üzerine bir değerlendirme. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 2, 1–21.
- ÇAL, H. (2000). *Niğde şehri'ndeki ahşap tavanlı camiler ve mescitler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- DÜNDAR, A. (2004). *Çorum cami ve mescitleri*. Ankara: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.
- ERGİN, A. Ş. (1994). *Vakıflar ve Yozgat'ta tarihi vakıf camileri*. Ankara.
- HASOL, D. (2017). *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü*. İstanbul: Yem Yayınları.
- KELEŞ, H. (1996). *Vakfiyelerine göre Yozgat vakıfları (1400–1920)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- KUBAN, D. (2007). *Osmanlı mimarisi*. İstanbul: Yem Yayınları.
- KURAN, A. (1993). Anadolu'da ahşap sütunlu Selçuklu mimarisi. İçinde *Malazgirt Armağanı* (2. bs., ss. 179–186). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÖZCAN BALKIR, B. (2018). *Çankırı (Merkez ilçe ve köyleri) Türk dönemi mimari eserleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- SEVİM, A. (2018). Yozgat il merkezinde bulunan tarihi köprüler. İçinde *III. Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (3–5 Mayıs 2018) (ss. 11–27). Yozgat.
- SEVİM, A. (2024). *Çorum'da Türk dönemi mimari eserleri (Cumhuriyet dönemine kadar)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- SEVİM, A., & Karacabey, B. (2022). Yozgat il merkezindeki tarihi camiler. İçinde E. Güngör (Ed.), *Yozgat tarihi ve kültürü* (Cilt 1, ss. 103–135). Ankara: Akçağ Yayınları.
- SÖZEN, M., & TANYELİ, U. (2012). *Sanat kavram ve terimleri sözlüğü* (12. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.